

В. Д. Вініцька
студ. III курсу
спеціальність «Право»
Науковий керівник: ст. викл. М. С. Федорко

ЦИВІЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

Вперше термін «евтаназія» введено Ф. Беконом, який досліджував це питання в праці «Про гідність та примноження наук» у 1605 р. [5] під якою автор розумів надання ефективного знеболювання, яке позбавило б людину страждань.

На сьогодні поняття «евтаназії» є полісемантичним, що поєднує в собі медичний, біологічний, релігійний, правовий, морально-етичний та інші аспекти. Українська дослідниця Н. Мяловицька під евтаназією розуміє «дію або бездіяльність лікаря на вимогу свого пацієнта з метою припинення його страждань, результатом яких є реалізація права на гідну смерть за умови, що пацієнт розуміє і усвідомлює свої дії з дотриманням законодавства» [4, с. 122].

На думку Р. Стефанчука евтаназією є свідомо та умисно вчинювана поведінка (дія, бездіяльність чи рішення) медичного працівника, що спрямована на припинення нестерпних фізичних чи психічних страждань пацієнта та здійснюється за неодноразовим та однозначним проханням пацієнта чи його законного представника, які є повністю, об'єктивно та своєчасно інформовані про наслідки такого втручання з метою припинення страждань, що має результатом смерть пацієнта [10, с. 305].

Зазначені визначення певною мірою відображають мету евтаназії, умови проведення процедури, суб'єктів проведення та сформульовані з урахуванням існуючих форм евтаназії. Так, у теорії виділяють активну та пасивну евтаназію. Активна евтаназія може існувати в декількох формах: 1) «самогубство, асистоване лікарем», або «асистоване самогубство». Це форма евтаназії за якої пацієнт самотійно, але під наглядом лікаря приймає смертельну дозу препарату; 2) активна евтаназія характеризується тим, що пацієнт сам вмикає / вимикає прилад, що сприяє йому в настанні легкої та безболісної смерті [9, с. 252]. Пасивна евтаназія – це припинення процедур життєзабезпечення, що призводить до настання природної смерті [11, с. 230]. Евтаназію також іноді поділяють на добровільну та недобровільну, зважаючи на волевиявлення самого пацієнта. Добровільна евтаназія виконується на прохання хворого, недобровільна проводиться, коли згода пацієнта неможлива [15].

Не важко помітити, що перелічені форми евтаназії характеризуються певними спільними ознаками. Зокрема, хворий має відчувати безперервні, нестерпні страждання, викликані невиліковною хворобою. Другою спільною ознакою є те, що перервати життя може лише спеціальний суб'єкт – медичний працівник. Водночас діяльність медичного працівника є свідомою та здійснюється у формі дії або бездіяльності. Наступною ознакою є те, що пацієнт має свідомо й наполегливо висловити своє бажання піти із життя, або якщо він не в змозі явно виразити свою волю, то прохання має виходити від його близьких родичів. Єдиною метою евтаназії є припинення страждань хворого, а наслідком процедури є смерть пацієнта [6, ст. 123].

Щодо законодавчого закріплення форм процедури евтаназії, умов надання подібних послуг, особливостей суб'єктного

складу зазначених відносин, підходи зарубіжних країн відрізняються багатовекторністю. На сьогодні асистований суїцид дозволено у Швейцарії, Німеччині, Нідерландах, а також в окремих штатах США (Орегон, Вашингтон, Колорадо, Гаваї, Монтана, Вермонт, Каліфорнія). Пасивну евтаназію дозволено в Аргентині, Чилі, Фінляндії, Франції, Німеччині, Індії, Ірландії, Ізраїлі, Південній Кореї, Швеції, Великобританії. У Швейцарії, Бельгії та Нідерландах послуги з евтаназії надаються не тільки громадянам цих країн, а й іноземцям, що призвело до розвитку так званого «евтаназійного туризму».

За загальним правилом, процедура евтаназії застосовується тільки до повнолітніх дієздатних осіб. Проте, у Нідерландах у вересні 2004 р. було розроблено Гронінгенський протокол, який встановлює критерії для проведення дитячої евтаназії без притягнення до відповідальності лікаря [Verhagen E., Sauer P. J. (March 2005). The Groningen protocol-euthanasia in severely ill newborns. *N. Engl. J. Med.* 352 (10): 959–62]. Наступна вимога процедури евтаназії полягає в тому, що особа, до якої застосовується процедура евтаназії є невиліковно хворою на термінальній стадії хвороби. Проте за законодавством Швейцарії можливим є застосування процедури евтаназії до осіб які не страждають на невиліковні хвороби. Однією з умов евтаназії є перебування невиліковно хворого у свідомості, усвідомлення свого діагнозу та можливих результатів свого лікування. У випадку добровільної евтаназії запроваджено вимогу щодо самостійності прийняття рішення про евтаназію чи суїцид шляхом подання письмової заяви та підписання договору зі своїм лікарем, у присутності свідків.

При пом'якшенні позиції щодо евтаназії в одних державах, у деяких ставиться під сумнів взагалі її легалізація, а на рівні міжнародних організацій дискутується питання допустимих форм евтаназії та вимог щодо процедури її проведення. Так, Комітет із прав людини ООН, який слідкує за виконанням Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, висловив занепокоєння у своїх висновках про держави, які дозволяють евтаназію [12, с. 3111]. Зокрема, зазначений Комітет, стурбований масштабами евтаназії та допомоги за самогубства в Нідерландах, закликав до перегляду законодавства в цій галузі.

На сьогодні в Україні еутаназія і суїцид у будь-якому прояві розглядаються як правопорушення. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Право на життя гарантується Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [2, ст. 281], а згідно із ч. 3 ст. 52 Основ законодавства України про охорону здоров'я, медичним працівникам забороняється здійснення еутаназії, навмисного прискорення смерті або умиртвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань [3].

Розробниками Концепції оновлення Цивільного Кодексу була подана пропозиція переглянути питання щодо можливості легалізації пасивної еутаназії та асистованого самогубства з урахуванням практики ЄСПЛ [8, с. 17]. З огляду на зазначене доцільним буде охарактеризувати практику ЄСПЛ щодо застосування еутаназії. Першим вагомим кроком до розвитку еутаназії в практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є рішення від 29 квітня 2002 р. у справі “Pretty v. The United Kingdom” в рамках якої ЄСПЛ визнав, що «право на життя», яке гарантується ст. 2 Європейською конференцією з прав людини (далі – ЄКПЛ), не може тлумачитися як право на смерть за допомогою сторонньої особи [13]. Пізніше ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці змінив власні погляди та фактично визнав право людини на пасивну еутаназію. Наступною показовою справою стала справа “Lambert and others v. France” від 5 червня 2015 р., у рамках якої ЄСПЛ було схвалено процедуру пасивної еутаназії [14] та сформульовано поняття припинення підтримки життєдіяльності людини, яке призводить до настання природної смерті, та еутаназії. Рішення за цією справою базувалося на тому, що законодавство Франції забороняє еутаназію та асистований суїцид, однак, якщо наявні певні обставини, лікар має право припинити підтримку життєдіяльності людини, якщо протягом тривалого часу позитивні зрушення в його лікуванні так і не настали. Тому порушення ст. 2 ЄКПЛ (право на життя) у цьому контексті не відбулося [7, с. 255]. Тобто фактично у 2015 р. ЄСПЛ у певному сенсі дозволив застосування пасивної еутаназії через структуру «непорушення ст. 2 ЄКПЛ», яка містить положення про «право на гідну смерть». Якщо на початку виникнення

евтаназії ЄСПЛ не приймав жодного позитивного рішення щодо її застосування, починаючи з 2015 р. ми можемо говорити про позитивне рішення ЄСПЛ щодо пасивної евтаназії.

Перспектива легалізації евтаназії в Україні супроводжується низкою ризиків та проблем як морально-етичного, так і юридичного характеру. Аналіз наявних форм евтаназії з погляду зловживань із боку зацікавлених осіб, виявляє більші ризики при легалізації активної евтаназії. Головною ціллю евтаназії має бути припинення страждань хворої людини, а отже й застосовуватися вона має тільки щодо невиліковно хворої людини, яка страждає на нестерпні болі та муки. Щодо волевиявлення особи, яка потребує евтаназії, вважаємо, що право на евтаназію можуть мати лише повнолітня, дієздатна особа, яка знаходиться у свідомості, розуміє свій діагноз, добровільно висловлює згоду на проведення евтаназії. Втім, виникає питання щодо волевиявлення термінальних пацієнтів які не мають жодного шансу на життя, проте стан здоров'я не дозволяє ним висловити власну волю. У правопорядках зарубіжних країн згода на евтаназію в зазначених випадках висловлюється представниками хворої особи (родичами, опікунами), що не виключає і певні зловживання з боку останніх. Підставою проведення процедура евтаназії має бути відповідний договір про надання послуг з евтаназії між медичним центром і пацієнтом (або його представником), який доцільно розробити типовим. Втім виникає питання оцінки прав та обов'язків лікаря при прийнятті рішення про евтаназію, про межі його повноважень, визначення критеріїв відповідальності. Вважаємо, що легалізація евтаназії в Україні спричинить виникнення ще більшої кількості суперечностей та розбіжностей у законодавстві, ніж є на сьогодні.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

4. Голопапа Д. І., Мяловицька Н. А. Евтаназія: право на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2013. 124 с.
5. Дилеми біоетики: аборт, евтаназія, трансплантологія. URL: http://www.biglibrary.com.ua/book/45_Prikladna_etika/4219_23Dilemi_bioetiki_abort_evtanaziya_transplantologiya
6. Довбуш О. Право на гідну смерть. *Право України*. 2002. С. 122–125.
7. Єднак О. В. Евтаназія та право людини на життя в судовій практиці Європейського суду з прав людини. *Економічний та соціальний розвиток України в XXI ст.: національна візія та виклики глобалізації* : зб. тез доп. XV Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. Тернопіль, 2018. С. 253–255.
8. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
9. Марисюк К. Правове регулювання дитячої евтаназії за законодавством Бельгії. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Видавництво Львівської політехніки. 2017. № 884. С. 250–253.
10. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. О. Стефанчук / за наук. ред. Я. М. Шевченко ; НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К. : КНТ, 2008. 625 с.
11. Тітко Е. В. Евтаназія. Мала енциклопедія прав людини / за ред. Ю. Л. Бошицького, О. О. Харчука. Київський університет НАН України. Київ : Талком, 2018. С. 230–233.
12. Akhtyrskaya, N. The right to life from the point of view of personal autonomy in decision-making on euthanasia (review of the ECHR practice and the legislation of selected countries) / *Wiadomości Lekarskie* 2021. № 11. С. 3108–3112.
13. Case of Pretty v. The United Kingdom, Council of Europe: European Court of Human Rights, April 2002. Available. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2002_04_41_ENG_815414.pdf
14. Cast of Lambert and others v. France: European Court of Human Rights, 2015. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{\"fulltext\":\[\"Lambertandothers France\"\],\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\",\"CHAMBER\"\],\"itemid\":\[\"001-176130\"\]](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{\)
15. Euthanasia facts. The basics. Euthanasia Definitions. URL: <http://www.euthanasia.com/definitions.html>